

doi: 10.15407/ukrbotj73.06.612

Я.Б. БЛЮМ, В.Ю. БАРШТЕЙН

Державна установа «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»

вул. Осиповського, 2а, м. Київ, 04123, Україна

cellbio@cellbio.freenet.viaduk.net

Barshteyn@nas.gov.ua

МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ КОРОЛІВСЬКИХ БОТАНІЧНИХ САДІВ К'Ю В ПАМ'ЯТКАХ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Blume Ya.B., Barshteyn V.Yu. **Past and present of the Royal Botanic Gardens, Kew, in artefacts.** Ukr. Bot. J., 2016, 73(6): 612–620.

Institute of Food Biotechnology and Genomics, National Academy of Sciences of Ukraine
2a, Osipovskogo Str., Kyiv, 04123, Ukraine

Abstract. This paper deals with numismatic and philatelic objects related to the Royal Botanic Gardens, Kew. Three medals dedicated to Sir Joseph Banks are presented. A portrait of Sir William Jackson Hooker is depicted on a Wedgwood medallion. Images of a bronze copy of a medal of the Linnean Society of London awarded to Joseph Dalton Hooker and stamps with his portraits are provided. Art stamps, stamped envelopes, postage sheets and a commemorative coin devoted to the history of the Royal Botanic Gardens, Kew and their collections are described. The paper contains visual information for the history of botany.

Key words: Royal Botanic Gardens, Kew, history of botany, medal, coin, postage stamp, postage sheet, illustrated stamped envelope.

Сучасний ботанічний сад – це науково-дослідницький та культурно-просвітницький заклад, який проводить роботу щодо збереження генофонду рослинного світу. Він містить документовані колекції живих рослин та/або законсервовані зразки рослин з метою їхнього вивчення, збереження, культивування й акліматизації, пошуку й добору рослин, перспективних для створення зелених насаджень.

У Західній Європі початок ботанічним садам поклали монастирські сади, де вирощували переважно лікарські рослини. Перший ботанічний сад був закладений на початку XIV ст. Маттео Сільватіко (Matthaeus Silvaticus) при першій вищій медичній школі в Салерно (Італія), яка в 1280 р. отримала статус університету від імператора

Рис. 1. Пам'ятна плакетка в Ботанічному саду Cruikshank Університету м. Абердин, присвячена Френсісу Мессону
Fig. 1. Commemorative plaque dedicated to Francis Masson in Cruikshank Botanic Gardens, Old Aberdeen

Рис. 2. Нагородна медаль ім. Джозефа Бенкса Королівського товариства садівників (38 мм)

Fig. 2. Award medal, Sir Joseph Banks, the Royal Horticultural Society (38 mm)

Рис. 3. Медаль Королівського товариства Тасманії до Меморіальної лекції, присвяченої Джозефу Бенксу, 1988 р. (50×48 мм)

Fig. 3. The Royal Society of Tasmania medal, 1988 – Joseph Banks Memorial Lecture (50 × 48 mm)

Рис. 4. Пам'ятна медаль Королівського товариства садівників, присвячена Джозефу Бенксу (41 мм, автор W. Wyon, 1816)

Fig. 4. Commemorative medal, Sir Joseph Banks, the Royal Horticultural Society (41 mm, by W. Wyon)

Священної Римської імперії Фрідріха II (Desmond, 2007).

Історія Королівських ботанічних садів К'ю* почалася з аптекарського городу, закладеного

* (Royal Botanical Gardens, Kew): українською мовою назва установи зазвичай перекладається в однині.

ботаніком, орнітологом та лікарем Вільямом Тьорнером (William Turner) у XVI ст. Сьогодні це всесвітньо визнаний ботанічний дослідницький й навчальний центр зі штатом понад 750 співробітників й доходом 65,6 млн фунтів стерлінгів на рік (Royal Botanic Gardens, Kew..., 2016).

Рис. 5. Порцеляновий медальйон (Wedgwood) з портретом Вільяма Джексона Гукера (324 мм × 270 мм). Автор Thomas Woolner, 1896, власність медальйона та його зображення – Національна портретна галерея, Лондон

Fig. 5. Porcelain Wedgwood medallion, Sir William Jackson Hooker (324 mm × 270 mm), by Thomas Woolner, 1896, National Portrait Gallery, London

Роком створення Королівських ботанічних садів К'ю вважається 1759 рік. Першим колектором-ботаніком садів у 1771 р. було призначено вченого Френсіса Мессона (Francis Masson), який доклав зусиль по створенню системи формування колекції садів (рис. 1). Новий поштовх розвитку садів поклав король Георг III, який залучив до роботи ботаніків Вільяма Айтона (William Aiton), який першим започаткував облік живих рослин у садах, і сера Джозефа Бенкса (Joseph Banks). Останній – близький друг короля, видатний англійський

натураліст, мандрівник, Президент Королівського товариства (1778–1820), учасник першої навколосвітньої подорожі Джеймса Кука, з 1773 р. виконував функції директора ботанічного саду (рис. 2–4). В 1769 р. в садах К'ю нараховувалося майже 3400 видів рослин, а тільки за один 1773 р. було додано майже 800 видів деревних рослин.

Джозеф Бенкс формував курс британської науки наприкінці XVIII – початку XIX ст. Він відряджав англійських мандрівників і вчених до різних куточків світу: Австралії, Китаю, Північної та Південної Африки, Індії, на Азорські й Канарські острови та на острови Вест-Індії, щедро фінансуючи дослідження. На вимогу Бенкса кожен англійський корабель, що повертався на батьківщину, обов'язково мав привозити зразки рослин, тварин або мінералів, які в Англії піддавали всебічному дослідженню. З далеких мандрівок ботаніки привозили у К'ю екзотичні рослини. Поступово колекції К'ю ставали найкращими у світі (Banks et al., 1994).

Після деякого занепаду садів К'ю наприкінці 1830-х рр. було вирішено надати їм статус Національного ботанічного саду. Це сталося в 1840 році. Першим офіційним директором Королівських ботанічних садів у К'ю в березні 1841 р. був призначений сер Вільям Джексон Гукер (William Jackson Hooker, 1785–1865) – професор ботаніки Університету в Глазго, член Лондонського Королівського товариства, іноземний член-кореспондент Петербурзької академії наук (рис. 5). Почалося відродження садів, територія яких збільшилася до 30 гектарів, а пізніше – до нинішнього розміру – 132 гектари.

Рис. 6. Бронзова копія нагородної медалі Джозефу Далтону Гукеру від Лондонського Ліннейвського товариства (76 мм, автор F. Bowcher, 1898)

Fig. 6. Award medal of the Linnean Society of London to Sir Joseph Dalton Hooker, bronze copy (76 mm, by F. Bowcher, 1898)

Син В.Дж. Гукера Джозеф Долтон Гукер (Joseph Dalton Hooker, 1817–1911) – британський ботанік і мандрівник, допомагав батькові керувати Королівськими ботанічними садами в К'ю, а після смерті сера Вільяма замінив його на цій посаді (1865–1885), являючи собою рідкісний приклад видатного сина на місці видатного батька (Royal Botanic Gardens, Kew. Joseph..., 2016). Лікар за освітою, Дж.Д. Гукер став членом Лондонського Королівського товариства (з 1847 р.), а згодом – його президентом (1873–1878), був також іноземним членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької академії наук (1858 р.). Дж.Д. Гукер залишив описи багатьох рослин, відкритих ним та іншими вченими вікторіанської епохи, став одним із засновників історичної біогеографії рослин. У 1898 р. він був удостоєний золотої медалі Лондонського Лінейвського товариства (рис. 6).

Дж.Д. Гукеру присвячена філателістична продукція декількох країн. Так, у 1985 р. пошта Великобританії присвятила вченому марку із серії «Британські антарктичні території» (рис. 7). Крім портрету Дж.Д. Гукера на марці зображена однодольна рослина *Deschampsia antarctica* É. Desv. (шучник антарктичний). Поштова адміністрація Республіки Мозамбик у 2011 р. відзначила 100-річчя з дня смерті вченого двома поштовими блоками (рис. 8, 9). Країна, що входить до складу британської заморської території Острови Святої

Рис. 7. Марка Великобританії 1985 р. з портретом Джозефа Долтона Гукера

Fig. 7. British Antarctic Territory stamp, Sir Joseph Dalton Hooker, 1895

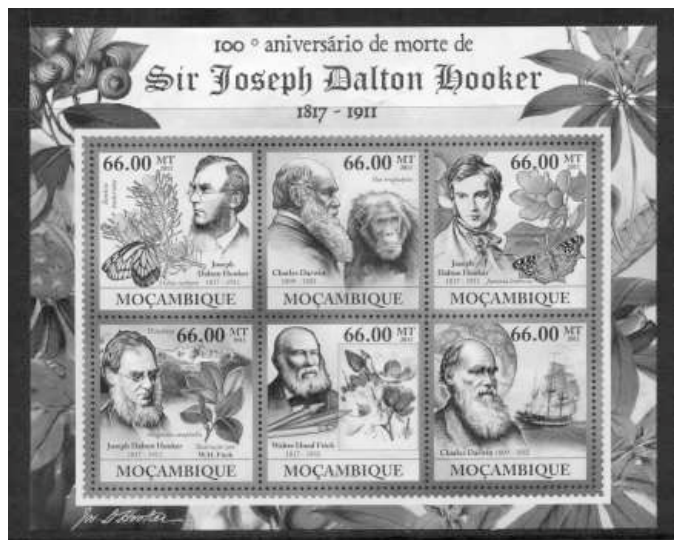
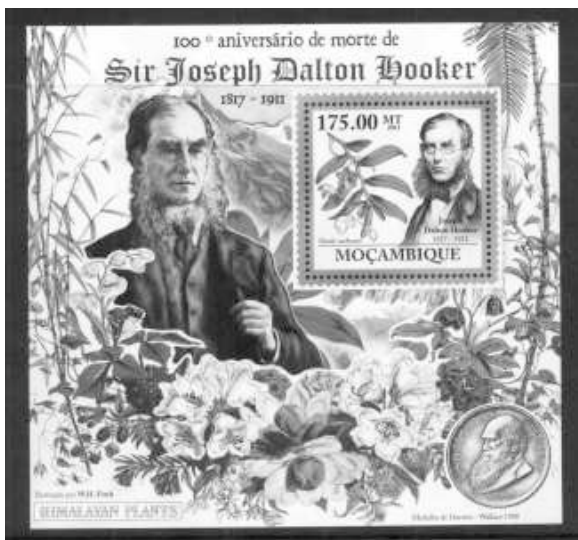

Рис. 8, 9. Поштові блоки Республіки Мозамбик 2011 р. до 100-річчя від дня смерті Джозефа Долтона Гукера

Figs 8, 9. Stamp sheet issued by Mozambique in 2011 commemorating 100th anniversary of death of Sir Joseph Dalton Hooker

Рис. 10. Поштовий конверт Острова Вознесіння, присвячений Джозефу Долтону Гукеру

Fig 10. Ascension Island envelope dedicated to Sir Joseph Dalton Hooker

Рис. 11. Ювілейний конверт із портретом королеви Вікторії до 150-річчя Королівських ботанічних садів К'ю, 1990 р.

Fig. 11. Commemorative envelope with a portrait of Queen Victoria, 150th anniversary of the Kew Gardens, 1990

Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья – Острів Вознесіння (Ascension Island) – вулканічний острів, розташований в Атлантичному океані за 1 600 км на захід від африканського узбережжя, в 2009 р. також віддала данину пам'яті Дж.Д. Гукеру випуском художнього маркованого конверту першого дня (рис. 10).

У 1990 р. до 150-річчя надання садам К'ю статусу Національного ботанічного саду пошта Великобританії випустила філателістичну продукцію, яка не може не викликати інтерес. Один з художніх маркованих конвертів (рис. 11) входить до серії «Життя й часи королеви Вікторії». На ньому зображений портрет королеви, яка надала садам цей статус. Про цю подію й самі сади розповідає текст під портретом у нижній частині конверту.

На марці зображена пальма на тлі будинку сера Джозефа Банкса. На спеціальному штемпелі з написом «Royal Botanic Gardens, Kew, given to the nation by Queen Victoria in 1840, Richmond, Surrey 5 June 1990» зображена Велика пагода.

На іншому конверті зображена гілка дуба (рис. 12). Праворуч знизу – герб Королівських ботанічних садів К'ю. Штемпель із написом-вітанням садам від Королівської пошти оточують чотири марки, випущені до ювілею. На одній з них зображена сосна на тлі Оранжереї принцеси Уельської Діани, на другій марці – верба на тлі Палмхауса (пальмової оранжереї), на третій – кедр на тлі Великої пагоди, на четвертій – пальма на тлі будинку сера Джозефа Банкса.

Сади К'ю славляться своїм розарієм. У 1991 р. був випущений спеціальний конверт (рис. 13) Королівських ботанічних садів К'ю «Роза», її зображення – ліворуч. Праворуч знизу – герб Королівських ботанічних садів К'ю і п'ять марок, присвячених трояндам.

Славляться сади і колекцією орхідей, яка розташована в Оранжереї принцеси Уельської, де постійно представлені квітучі екземпляри орхідей різних видів. П'ять з них – на офіційному конверті Королівських ботанічних садів К'ю «Орхідеї» (рис. 14).

До 250-річчя створення Королівських ботанічних садів К'ю в 2009 р. у Великобританії було випущено ювілейний комплект, який складається з конверта (рис. 15) з блоком поштових марок і вмонтованої в нього ювілейної монети з мідно-нікелевого сплаву вартістю 50 пенсів. Ювілейні монети тієї ж вартості були виготовлені із золота

Рис. 12. Ювілейний конверт до 150-річчя Королівських ботанічних садів К'ю, 1990 р.
 Fig. 12. Jubilee envelope, 150th anniversary of the Royal Botanic Gardens, Kew, 1990

Рис. 13. Конверт Королівських ботанічних садів К'ю «Роза», 1991 р.
 Fig. 13. The Rose illustrated envelope of the Royal Botanic Gardens, Kew, 1991

Рис. 14. Конверт садів К'ю «Орхідеї», 1993 р.

Fig.14. The Orchids illustrated cover of the Royal Botanic Gardens, Kew, 1993

й срібла. Блок (рис. 16) складається із чотирьох марок. На першій зображений Палмхаус (Palm House), створений архітектором Децімусом Бьортоном і металургом Ричардом Тьорнером між 1844 і 1848 рр.; він став першою великою спорудою, в якій використовувалася кута сталь. На другій марці – будинок, у якому розташований «Насінневий банк тисячоліття» (Millennium Seed Bank Project) – колекція (банк) насіння. На третій – одна з найстаріших споруд парку, що збереглася з 1762 р. – Велика пагода архітектора Вільяма Чемберса, яка нагадує за формою китайський архітектурний стиль Та. На четвертій марці зображено місток Секлерів, названий на честь подружжя меценатів Мортимера й Терези Секлерів (Dr. Mortimer and Theresa Sackler). Місток з граніту й бронзи, що завис над садовим озером був відкритий у травні 2006 р. і визнаний у 2008 р. гідним спеціальної премії Королівського інституту британських архітекторів. На спеціальному штемпелі Королівської пошти напис кружно: «250th Anniversary of Kew – Kew, Richmond, Surrey 19.5.2009», а в центрі: «Kew Gardens 250».

Ювілейна монета семикутної форми діаметром 27,3 мм і вагою 8 г зображує Велику пагоду, оповиту гілками з листям (рис. 17), внизу якої напис «Kew». Ліворуч і праворуч по колу ювілейні дати: «1759», «2009». На реверсі монети – портрет королеви

Великобританії Єлизавети II. По колу напис: «ELIZABETH · II D·G·REG·F·D FIFTY PENCE» (скорочення в напису – лат. DEI GRATIA REGINA FIDEI DEFENSOR, укр. ДЯКУЮЧИ ГОСПОДУ КОРОЛЕВА, ЗАХИСНИЦЯ ВІРИ).

Велика пагода зображена і на марці Уганди на одному з поштових блоків, присвячених ботанічним садам світу (рис. 18). Марка розміщена на тлі схеми садів К'ю.

Речовинні історичні джерела, об'єкти, що вивчаються спеціальними історичними дисциплінами, – медалі, монети, поштові марки, блоки, конверти відображають сторінки історії одного з найбільших ботанічних дослідницьких і навчальних центрів світу.

Сади фінансуються Департаментом у справах навколишнього середовища, продовольства й сільського господарства (Department for Environment, Food and Rural Affairs; скор. DEFRA). Півтора мільйони відвідувачів щорічно можуть побачити 30 000 видів рослин. Гербарій К'ю, початок якому поклала особиста колекція Вільяма Джексона Гукера, є одним з найбільших у світі, вміщує близько 8 млн зразків рослин, котрі використовуються здебільшого для таксономічних та біогеографічних досліджень. Бібліотека Садів містить понад 750 000 томів і 175 000 рисунків рослин.

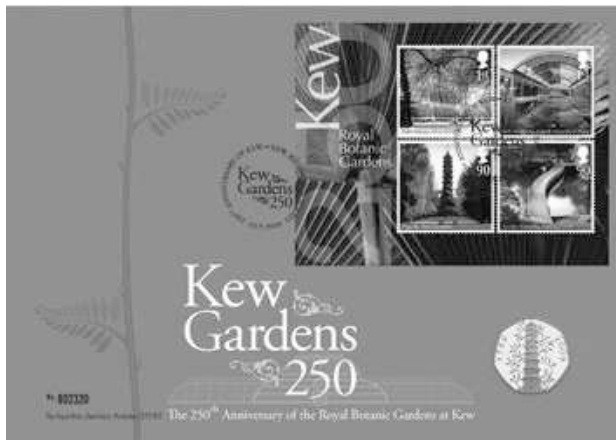

Рис. 15. Ювілейний набір: конверт, блок марок, монета, 2009 р. (наклад 20000 прим.)

Fig. 15. Kew Gardens commemorative collection: envelope, stamp set, coin, 2009 (20 000 copies)

Рис. 16. Ювілейний блок марок, 2009 р.

Fig. 16. Kew Gardens commemorative stamp set, 2009

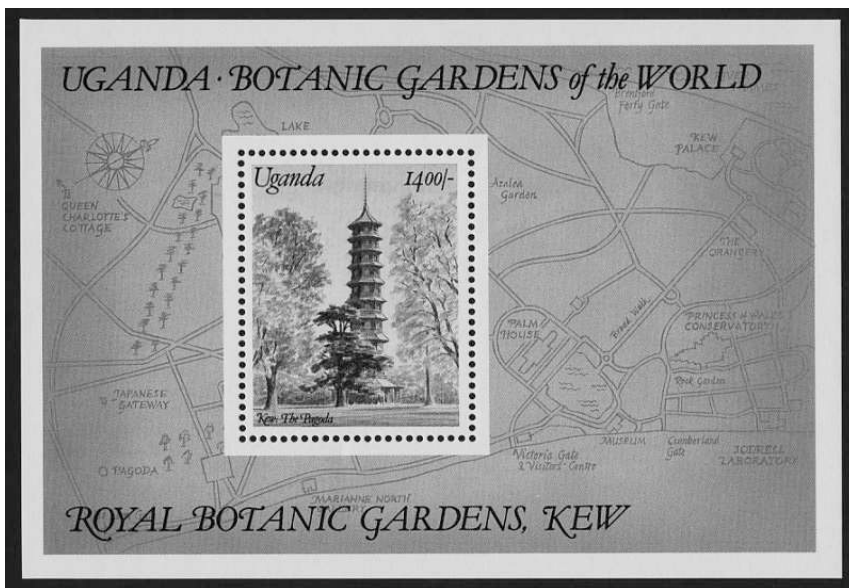
Рис. 17. Ювілейна монета вартістю 50 пенсів

Fig. 17. Kew Gardens commemorative 50 p coin

Рис. 18. Поштовий блок Уганди із серії «Ботанічні сади світу»

Fig. 18. Uganda postage sheet, Botanic Gardens of the World series

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Banks R.E.R., Elliot B., Hawkes J.G., King-Hele D., Lucas G.L. *Sir Joseph Banks: A Global Perspective*, London: Kew Publ., 1994, 237 pp.
- Desmond R. *The History of the Royal Botanic Gardens, Kew*, London: Kew Publ., 2007, 480 p.
- Royal Botanic Gardens Kew. Annual Report and Accounts for the year ended 31 March 2016*, London, 2016, 42 pp.
- Royal Botanic Gardens Kew. Joseph Hooker Collection* (available at: <http://www.kew.org/learn/library-art-archives/joseph-hooker>).

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 13.04.2016

Блюм Я.Б., Барштейн В.Ю. **Минуле та сьогодення Королівських ботанічних садів К'ю в пам'ятках матеріальної культури.** – Укр. ботан. журн. – 2016. – 73(6): 612–620.

Державна установа «Інститут харчової біотехнології та геноміки Національної академії наук України»
вул. Осиповського, 2а, м. Київ, 04123, Україна

У статті представлені об'єкти нумізматики і філателії, присвячені Королівським ботанічним садам К'ю, які містять інформацію для вивчення історії ботаніки. Три медалі присвячені серу Джозефу Бенксу. Сер Вільям Джексон Гукер зображений на Веджвудському медальйоні. Представлена бронзова копія нагородної медалі Лондонського Ліннеївського товариства Джозефу Долтону Гукеру і філателістична продукція з його портретами. Показані й описані художні марковані конверти, марки, поштові блоки та пам'ятна монета, присвячені історії Королівських ботанічних садів К'ю та його колекціям.

Ключові слова: Королівські ботанічні сади К'ю, історія ботаніки, медаль, монета, художній маркований конверт, поштова марка, поштовий блок

Блюм Я.Б., Барштейн В.Ю. **Прошлое и настоящее Королевских ботанических садов Кью в памятниках материальной культуры.** – Укр. ботан. журн. – 2016. – 73(6): 612–620.

Государственное учреждение «Институт пищевой биотехнологии и геномики Национальной академии наук Украины»
ул. Осиповского, 2а, г. Киев, 04123, Украина

В статье представлены объекты нумизматики и филателии, посвященные Королевским ботаническим садам Кью, которые содержат информацию для изучения истории ботаники. Три медали посвящены сэру Джозефу Бенксу. Сэр Уильям Джексон Гукер изображен на Веджвудском медальоне. Представлена бронзовая копия наградной медалы Лондонского Линнеевского общества Джозефу Долтону Гукеру и филателистическая продукция с его портретами. Показаны и описаны художественные маркированные конверты, почтовые марки, почтовые блоки и памятная монета, посвященные истории Королевских ботанических садов Кью и их коллекциям.

Ключевые слова: Королевские ботанические сады Кью, история ботаники, медаль, монета, художественный маркированный конверт, почтовая марка, почтовый блок